

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.3.21>

Жукевич Ігор Васильович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права та публічного управління

Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0000-0001-7332-1014

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ РІШЕНЬ В ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

JUDICIAL CONTROL OF ENFORCEMENT OF DECISIONS IN ACTION PROCEEDINGS IN CIVIL PROCEEDINGS IN UKRAINE

Стаття присвячена питанню судового контролю за виконанням рішень у позовному провадженні цивільного судочинства України. Належне функціонування інституту судового контролю у позовному провадженні цивільного судочинства є одним із пріоритетів в аспекті забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини в Україні. Адже попри те, що судовий контроль не набув значного поширення у цивільному судочинстві, його дієвість щодо виконання рішень у справах позовного провадження є безспірною. Утім вітчизняний законодавець у чинному цивільному процесуальному законодавстві України не приділяє належної уваги правовому регулюванню судового контролю за виконанням рішень у позовному провадженні цивільного судочинства України сьогодні відзначається недосконалістю. Оскільки чинна кодифікація цивільного процесуального законодавства визначає лише загальні основи здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, не виокремлюючи будь-яких особливостей залежно від виду провадження. Так, невирішеним наразі все ще залишається питання впровадження звітності про виконання судового рішення, що значно сприятиме удосконаленню судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві, а також дозволить зменшити кількість випадків, коли рішення суду залишається невиконаним. Вирішити цю законодавчу прогалину допоможе, зареєстрований нині у парламенті, Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення судового контролю за виконанням судових рішень у господарському і цивільному судочинстві № 7042 від 11.02.2022 року, який пропонує доповнити Цивільний процесуальний кодекс України положеннями, які наділяють суд повноваженнями зобов'язувати боржника подати до суду звіт про виконання судового рішення. З урахуванням законодавчо закріпленого принципу змагальності сторін, пропонується, що ініціювати розгляд зазначеного питання перед судом може стягувач та державний/приватний виконавець. При цьому, звернутися до суду з відповідною заявою можливо буде в разі невиконання без поважних причин боржником судового рішення та за умови, що з моменту відкриття виконавчого провадження пройшло не менше тридцяти календарних днів. У той же час, вказаний законопроект потребує попереднього доопрацювання.

Ключові слова: *судовий контроль, загальне позовне провадження, спрощене позовне провадження, цивільне судочинство, виконання судових рішень.*

The article is devoted to the issue of judicial control over the execution of decisions in civil litigation of Ukraine. The proper functioning of the institution of judicial control in civil litigation is one of the priorities in the aspect of ensuring the rule of law and protection of human rights and freedoms in Ukraine. After all, despite the fact that judicial control has not gained a significant spread in civil proceedings, its effectiveness regarding the execution of decisions in cases of legal proceedings is indisputable. However, the domestic legislator in the current civil procedural legislation of Ukraine does not pay due attention to the legal regulation of judicial control over the execution of decisions in civil litigation proceedings of Ukraine today is marked by imperfection. Since the current codification of civil procedural legislation determines only the general basis of exercising judicial control over the execution of court decisions, without distinguishing any specifics depending on the type of proceedings. Thus, the issue of implementing reporting on the execution of a court decision is still unresolved, which will significantly contribute to the improvement of judicial control over the execution of court decisions in civil proceedings, and will also allow to reduce the number of cases when the court decision remains unexecuted. The Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the Improvement of Judicial Control over the Execution of Court Decisions in Economic and Civil Proceedings No. 7042 of February 11, 2022, which is currently registered in the Parliament, will help solve this legislative gap, which proposes to supplement the Civil Procedure Code of Ukraine with provisions that empower the court to oblige the debtor to submit to the court a report on the execution of the court decision. Taking into account the legally enshrined principle of adversariality of the parties, it is proposed that the debt collector and the state/private executor may initiate consideration of the said issue before the court. At the same time, it will be possible to apply to the court with a corresponding application in

case of non-compliance by the debtor without valid reasons and on the condition that at least thirty calendar days have passed since the opening of enforcement proceedings. At the same time, the specified draft law needs preliminary revision.

Key words: *judicial control, general legal proceedings, simplified legal proceedings, civil proceedings, execution of court decisions.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетів в аспекті забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини в Україні є належне функціонування інституту судового контролю у позовному провадженні цивільного судочинства. Проте ця сфера в нашій державі нині відзначається низкою проблем. Зазначене неабияк актуалізує вивчення судового контролю у позовному провадженні цивільного судочинства в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що судовий контроль за виконанням рішень у позовному провадженні цивільного судочинства України дотепер не був предметом спеціальних наукових досліджень. Наявні доробки українських науковців здебільшого розглядають судовий контроль за виконанням рішень в цивільному судочинстві України в загальному, згадуючи при цьому лише опосередковано ті чи інші аспекти судового контролю за виконанням рішень у позовному провадженні.

Мета статті – розглянути питання судового контролю за виконанням рішень у позовному провадженні цивільного судочинства України.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих напрямів удосконалення Конституції України [1], у ході конституційної судової реформи у 2016 році, було доповнення Основного Закону статтею 129-1 [2], яка закріплює принцип обов'язковості судових рішень на конституційності рівні. Згідно з цією статтею, «суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд» [1].

На сьогодні відповідно до законодавства, яке регламентує виконання судових рішень, зазначений у Конституції України [1], судовий контроль за виконанням судових рішень не є абсолютним, адже такий контроль полягає у судовому розгляді скарг на рішення, дії, бездіяльність виконавця та етапі виконавчого провадження. Суд не може самостійно, за власною ініціативою контролювати посадових осіб, уповноважених виконувати судові рішення, давати їм доручення, витребувати звіти. Це може бути здійснено винятково в рамках процедури розгляду скарг, клопотань учасників виконавчого провадження.

Відповідно до ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» [3] рішення, дії чи безді-

яльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом.

Разом з тим, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства, а також вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав, якщо цей спір підлягає розгляду в місцевому загальному суді і переданий на його розгляд з такими вимогами [4]. Відповідні засади законодавчо закріплено у ч. 1 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

У свою чергу, відповідно до положень ч. 2 ст. 19 ЦПК України, цивільне судочинство здійснюється у порядку:

- 1) наказного провадження;
- 2) позовного провадження (загального або спрощеного);
- 3) окремого провадження [4].

Разом з тим, ч. 4 ст. 19 ЦПК України визначено, що:

1) загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні;

2) спрощене позовне провадження призначене для розгляду:

- малозначних справ;
- справ, що виникають з трудових відносин;
- справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;
- справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи [4].

Певні особливості щодо судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві установлені в ЦПК України. Проте, як зазначалося нами у попередніх публікаціях, сис-

темний аналіз законодавчих положень Розділу VII ЦПК України [4], який присвячено питанню судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві України, дає підстави стверджувати, що він містить лише загальні основи здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, не виокремлюючи будь-яких особливостей залежно від виду провадження. Тому наразі судовий контроль у позовному провадженні цивільного судочинства в Україні здійснюється передусім згідно загальних засад судового контролю у цивільному судочинстві.

У цьому контексті слушним видається зауваження Л. М. Токарчука про те, що судовий контроль відноситься до судових процедур, які мають широкий простір для використання аналогії закону, зважаючи на вкрай стисле нормативне регулювання. Автор акцентує увагу на тому, що вказаний розділ не містить положень про субсидіарне застосування норм про позовне провадження, таким чином, ці норми можуть бути застосовані лише в порядку аналогії закону. Наприклад, Розділом VII ЦПК України не врегульовані дії суду в разі, якщо учасник виконавчого провадження оскаржив до суду бездіяльність виконавця, але той, до закінчення розгляду скарги, усунув цю бездіяльність, тобто вчинив ту дію, яку вимагалося вчинити згідно з законодавством, і при цьому скаржник не відмовляється від скарги. На думку Л. М. Токарчука, в такому разі доцільно за аналогією закону застосовувати норму п. 2 ч. 1 ст. 255 ЦПК України, яка врегульовує схожі правовідносини у позовному провадженні та передбачає закриття провадження у справі у випадку відсутності предмета спору. Отже, якщо після подання скарги на бездіяльність виконавця, останній усунув вчинену ним бездіяльність, і скаржник при цьому не відмовляється від скарги, то провадження за скаргою підлягає закриттю у зв'язку з відсутністю предмета спору [5, с. 86]. Цілком погоджуємося.

Разом з тим, у контексті досліджуваного питання також варто зазначити про зареєстрований нині у Верховній раді України Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення судового контролю за виконанням судових рішень у господарському і цивільному судочинстві № 7042 від 11.02.2022 року (далі – законопроект №7042) [6]. Цей законопроект, серед іншого, пропонує доповнити ЦПК України положеннями, які наділяють суд повноваженнями зобов'язувати боржника подати до суду звіт про виконання судового рішення. Разом з тим, з урахуванням законодавчо

закріпленого у ЦПК України, принципу змагальності сторін, пропонується, що ініціювати розгляд зазначеного питання перед судом може стягувач та державний/приватний виконавець. У свою чергу, звернутися до суду з відповідною заявою можливо буде в разі невиконання без поважних причин боржником судового рішення та за умови, що з моменту відкриття виконавчого провадження пройшло не менше тридцяти календарних днів [6].

При цьому, пропонується встановити обмежене коло справ, у межах яких суд буде застосовувати такий захід як звіт про виконання судового рішення. Зокрема, для цілей цивільного судочинства пропонується обмежитися справами:

- 1) що виникають із трудових правовідносин;
- 2) що виникають із сімейних правовідносин;
- 3) щодо відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення;
- 4) щодо відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду;
- 5) щодо відшкодування моральної шкоди;
- 6) щодо захисту прав споживачів;
- 7) щодо захисту честі, гідності та ділової репутації;
- 8) в інших справах немайнового характеру, за умови, що судовим рішенням відповідача зобов'язано вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення [6].

Таке обмеження обґрунтовується відсутністю практики застосування судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві України, а також порівняно більшою навантаженістю цивільного судочинства за кількістю справ. Водночас у пояснювальній записці до проекту належним чином не обґрунтовано, чому пропонується обмежитися саме такими категоріями справ [7]. На наш погляд, до таких варто віднести справи позовного провадження, які відзначаються найбільш низьким рівнем виконання судових рішень.

Принагідно зауважимо, що встановлюється законопроектом №7042 і процедура розгляду і застосування такого заходу як звіт про виконання судового рішення, наслідки його невиконання:

«...5. Суд розглядає заяву протягом двадцяти днів з дня її отримання. Розгляд заяви здійснюється на розсуд суду в порядку письмового провадження або в судовому засіданні, з повідомленням

сторін виконавчого провадження, державного або приватного виконавця. Неприбуття в судове засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду заяви.

6. За наслідками розгляду заяви суд постановляє ухвалу. Суд має право відмовити в задоволенні заяви або задовольнити її, зобов'язавши боржника подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, який не може бути меншим п'яти календарних днів з дня отримання відповідної ухвали.

7. За наслідками розгляду звіту боржника або в разі неподання такого звіту суд своєю ухвалою може встановити новий строк подання звіту, накласти на боржника штраф у сумі від одного до десяти розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

8. Питання про накладення штрафу вирішується за клопотанням стягувача, державного або приватного виконавця чи за ініціативою суду в судовому засіданні з повідомленням сторін виконавчого провадження, державного або приватного виконавця. Неприбуття в судове засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені, не перешкоджає розгляду цього питання.

9. Суд за клопотанням боржника та на підставі доказів, які підтверджують поважність невиконання судового рішення, може зменшити розмір такого штрафу.

10. Ухвала суду про накладення штрафу, що набрала законної сили, є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Стягувачем за таким виконавчим документом є Державна судова адміністрація України. Суми грошового стягнення зараховуються до доходів спеціального фонду Державного бюджету України та використовуються на фінансування забезпечення місцевих та апеляційних судів. З наступного дня після набрання ухвалою законної сили на суму заборгованості без додаткового рішення суду нараховується пеня в розмірі трьох відсотків річних з урахуванням індексу інфляції.

11. Сплата штрафу не звільняє від обов'язку виконати рішення суду і подати звіт про його виконання. Повторне невиконання цього обов'язку тягне за собою застосування наслідків, установлених частиною сьомою цієї статті, але розмір нового штрафу при цьому збільшується на суму штрафу, який було або мало бути сплачено за попередньою ухвалою» [6].

Вважаємо, що зазначені зміни, у разі прийняття відповідного закону, безсумнівно можна буде визнати позитивним внеском у правове регу-

лювання інституту судового контролю у цивільному судочинстві України, в цілому та у правове регулювання інституту судового контролю у позовному провадженні цивільного судочинства, зокрема. Адже наразі попри те, що судовий контроль не набув значного поширення у цивільному судочинстві, його дієвість щодо виконання рішень у справах позовного провадження є безспірною. Яскравим прикладом цього є здійснення судового контролю за виконанням судового рішення у справі спрощеного позовного провадження. Маємо на увазі Постанову Касаційного цивільного суду Верховного Суду України (далі - КЦС ВС України) від 15 квітня 2020 року у справі № 761/24136/15-ц [8]. У своїй правовій позиції, по вказаній справі, КЦС ВС України підтвердив сформований раніше правовий висновок, відповідно до якого наявність норми п. 4 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» [3], якою передбачено закінчення виконавчого провадження у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку-боржника, не може суперечити принципу верховенства права, меті й завданням цивільного судочинства, які спрямовані на захист порушеного права та виконання остаточного судового рішення. Верховний Суд наголосив, що, виконуючи завдання цивільного судочинства, окрім основних принципів: справедливості, добросовісності та розумності, суд касаційної інстанції у окремих своїх постановках керується аксіомою цивільного судочинства: «у всіх юридичних справах правосуддя й справедливість мають перевагу перед строгим розумінням права». Відповідно до встановлених Верховним Судом фактичних обставин у цій справі, мало місце тривале невиконання ухваленого на користь заявника судового рішення про стягнення з банку коштів за договором банківського вкладу. При цьому раніше в судовому порядку були встановлені неодноразові порушення органом Державної виконавчої служби діючого законодавства на підставі скарг заявника. Враховуючи зазначене, а також значний проміжок часу, що пройшов від ухвалення остаточного рішення на користь заявника, звернення його до примусового виконання і до винесення постанови державного виконавця про закінчення без виконання виконавчого провадження на підставі пункту 4 частини першої статті 39 Закону України «Про виконавче провадження» [3], Верховний Суд дійшов висновку, що заявник фактично втратив можливість задовольнити свої вимоги за рахунок банку у відповідності до приписів Закону України «Про виконавче

провадження» [3] та не повинен нести додатковий тягар із повторного доведення своїх законних вимог в рамках ліквідаційної процедури [8]. Зважаючи на вказане, очікується, що прийняття законопроекту №7042 забезпечить удосконалення судового контролю за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві, а також дозволить зменшити кількість випадків, коли рішення суду залишається невиконаним.

Утім, як бачимо, навіть, у разі прийняття, законопроект №7042 не вирішує повною мірою проблеми недостатності регулювання судового контролю у позовному провадженні цивільного судочинства в Україні. До того ж, як бачимо, досліджуваний законопроект не позбавлений недоліків та потребує відповідних доопрацювань.

Висновки. Нині чинна кодифікація цивільного процесуального законодавства визначає лише загальні основи здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, не виокремлюючи будь-яких особливостей залежно від виду провадження. Тому наразі судовий контроль у позовному провадженні цивільного судочинства в Україні здійснюється згідно загальних засад судового контролю у цивільному судочинстві. Проте, такий

підхід складно визнати вдалим. Адже в Україні залишається невирішеною проблема масового та системного невиконання судових рішень, які набрали законної сили, що спричиняє зневіру суспільства до національної судової системи та шкодить авторитету держави. І рішення, прийняті українськими судами у справах позовного провадження не виняток. Тому нині назріла потреба удосконалення законодавства України у частині регламентування судового контролю за виконанням рішень в позовному провадженні цивільного судочинства України. Адже попри те, що на сьогодні цей процесуальний інструмент не набув поширеного застосування, він все ж є ефективним у разі існування перешкод із виконанням судових рішень. У тому числі й у справах позовного провадження.

Насамкінець, слід зазначити, що питання судового контролю за виконанням рішень у позовному провадженні цивільного судочинства України потребує подальших наукових досліджень. Зокрема, у напрямку судового контролю за виконанням рішень у позовному провадженні цивільного судочинства на прикладі різних категорій справ позовного провадження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 року № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 року №1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
5. Токарчук Л. М. До питань застосування аналогії закону в цивільному судочинстві України. Правова держава. 2023. №49. С. 80–91.
6. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення судового контролю за виконанням судових рішень у господарському і цивільному судочинстві № 7042 від 11.02.2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38957>
7. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення судового контролю за виконанням судових рішень у господарському і цивільному судочинстві» № 7042 від 11.02.2022 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1460976>
8. Постанова КЦС ВС від 15 квітня 2020 року у справі № 761/24136/15-ц. URL: <https://rm.coe.int/analysis-jud-control-execution-of-judgments-ms-otradnova-ukr-final/1680a21d4b>